

О.М. Мовчан

(Київ)

МІЖНАРОДНА ІСТОРИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ 1932-1933 рр."

Конференцію було проведено 8-10 грудня 2003 р. в Будапешті за ініціативою Товариства української культури та сприяння парламенту й уряду Угорщини. У відкритті конференції взяли участь офіційні представники, культурні й наукові діячі Угорщини та України, а також члени української громади в Угорщині.

Наукову частину конференції відкрив проф. Паризького університету *В. Косик*. У повідомленні "Великий голод 1932-1933 рр. в Україні" він зауважив, що хоча голодомор українського народу був однією з найбільш жорстоких трагедій ХХ ст. поряд із вірменським геноцидом і єврейським голокостом, він тривалий час не визнавався у світі через політичні чинники. Позицію урядових кіл Заходу, незважаючи на їх обізнаність з фактами голоду через пресу та конфіденційні звіти дипломатів, визначали політичні розрахунки, а саме - зацікавленість у налагодженні

дипломатичних стосунків із СРСР для протиставлення його нацистській Німеччині. Останнім часом ситуація дещо змінилася. Голод 1932-1933 рр. в Україні визнали як злочин Геноциду проти українського народу не тільки парламент України, але й сенат Канади та Аргентини, конгрес США, а також парламент Угорщини. Однак деякі сили, щоб применшити значення голоду в Україні, зауважують, що він був спровокований самими селянами, які, опираючись колективізації, знищували знаряддя праці та посіви. Крім того, голод мав місце не тільки на українській території, а й у інших регіонах СРСР - Росії та Казахстані. Спростовуючи ці твердження, доповідач довів, що голод у Росії був лише в районах поволзьких німців, донських козаків та на Кубані, де жили нащадки українців - кубанські козаки. У Казахстані також потерпіли переважно українські осадники. Причому із 6 млн. осіб, що загинули від голоду в СРСР, більшість - 4 млн. - в Україні, а решта - 1 млн. у Росії та ще 1 млн. - у Казахстані. В. Косик визначив і причини Геноциду українців голодом - це намагання кремлівського керівництва використати хлібні ресурси та людський потенціал України, яка була найбільш розвинутим економічним регіоном СРСР і головною житницею країни, для розвитку економічного потенціалу інших регіонів СРСР, а також "вичавлювання українського національного змісту" з України.

Канд. іст. наук, ст. наук, співроб. Інституту історії України НАН України О. Веселова зробила повідомлення на тему "Геноцид українського народу голодомором 1932-1933 рр.: способи втворення". Розкривши механізми творення голодомору в Україні (насилююча колективізація селянських господарств, "розкуркулювання" заможних селян, конфіскаційні методи хлібозаготівель та оподаткування, натурштрафи, експлуатація праці колгоспників та працівників радгоспів, заборона продажу хліба до закінчення хлібозаготівель, табу на виїзд селян за межі України та ін.), вона довела навмисне створення гуманітарної катастрофи в Україні з боку компартійно-радянської верхівки СРСР. Посилаючись на конвенцією ООН "Про запобігання злочину геноциду й покарання за нього" від 9 грудня 1948 р., що кваліфікує навмисне створення життєвих умов, розрахованих на повне або часткове винищення населення, як злочин геноциду, О. Веселова оцінила політику загальносоюзного центру щодо України на початку 30-х рр. як геноцид українського народу.

У повідомленні канд. іст. наук, зав. відділу Інституту археографії та джерелознавства НАН України / Г. Гирича визначено політичну актуальність теми голодомору в контексті боротьби молодшої української демократії проти колишньої партійної й комсомольської номенклатури, збереження олігархічної системи управління економікою та орієнтації на ЄС. Визнаючи причини ігнорування проблеми голоду вітчизняною національно-державницькою історіографією впродовж 90-х рр., доповідач зупинився на позиції влади, яка, дотримуючись концепції про співіснування України радянської й України недержавської, не була й досі не зацікавлена в дослідженні цієї теми. Констатує певні зміни, що відбулися після виступу Л. Кучми на 58-й сесії Генеральної асамблеї ООН, доповідач показав, що через подвійність і розмаїтість ставлення до проблеми голоду з боку українських політичних діячів, які складають парламентську більшість, ситуація докорінно не змінилася.

Фахівець з масового та індивідуального терору, д-р. іст. наук, завідувач центру культурологічних студій Інституту історії України НАН України С. Білокінь виступив з повідомленням "Типи масового терору та голодомор". Порівнюючи більшовицький терор ленінського й сталінського періодів, доповідач показав, що попри певні відмінності, протягом обох періодів більшовицький терор мав яскраво виражений соціальний пафос - був спрямований проти кожного соціального класу й прошарку - від великої буржуазії, національної аристократії, церковного кліру до робітників і селян. Був поширений і інший вид терору - масовий терор шляхом зачистки окремих територій, здійснений під час Кубанської операції (1933-32 рр.), а також під час зачисток Естонії, Латвії, Литви, Західної України й Білорусії. Аналізуючи події 1932-1933 рр. в Україні, доповідач довів, що під час

організації голодомору владою використовувалися обидва методи терору - як зачистка територій, так і класовий терор.

Темою виступу письменника й мовознавця *Є. Сверстюка* "Називати своїми іменами" стала проблема зміни системи понять в українській мові під впливом тотальної ідеологізації радянського суспільства. Він довів, що більшовицька революція відбулася насамперед у свідомості мас, у їхній мові. Невідповідність слів і назв реальності уможливила для правлячої партії прикриття політики класових репресій і масового терору. За поняттями радянської ідеології Геноцид голодом оцінювався не як війна проти свого народу, а як продовження класової боротьби, тобто продовження громадянської війни проти "буржуазної" Української Народної Республіки. Система фальшивих понять була використана й для інформаційної блокади України, проти якої Кремль вів війну передусім силами ДПУ. Пошуки прямих свідчень Геноциду заповнюють інформаційні прогалини, однак одверто прямих свідчень не було через конспіративний стиль і кримінальні методи більшовицької школи. Ленінсько-сталінська філософія релятивізму й класова теорія внесли корозію у звичну систему понять і залучили до своєї гри цілі країни, соціальні групи та наукові кола, що й тепер, у ХХІ ст., ускладнює вихід до чесного називання речей своїми іменами.

Письменник зі Львова *Л. Сенік* присвятив свій виступ відображенню трагедії голодомору у творах українських прозаїків, сучасників сталінського терору (романи *У. Самчука* "Марія", *В. Барки* "Жовтий князь", повісті *Т. Осьмачки*, *І. Багряного*, *Д. Гуменної*, оповідання *О. Мак* та ін. авторів). Порівнюючи події, відтворені в художній формі очевидцями голоду, із тими, що закарбувалися в мемуарній літературі (спогади *С. Старів* "Страта голодом", *Е. Дир* "Смертельною дорогою" та ін.), доповідач зробив висновок, що викладені в художніх творах факти мають історичну вірогідність і надають можливість з'ясувати головні причини голоду - антиукраїнську й антиселянську політику ЦК ВКП(б).

Д-р. іст. наук, завідувач центру українознавства, проф. кафедри давньої й новітньої Історії України Київського університету *В. Сергійчук* ознайомив присутніх із наслідками порівняльного аналізу трьох радянських голодоморів в Україні: 1921—1923, 1932-1933, 1946-1947 рр. Головною тезою його виступу був висновок про те, що до повторення голодних лих у колишній житниці Європи призвела утрата нею державної незалежності. Після встановлення більшовицької диктатури в Україні її ресурси почали хижачки експлуатуватися спочатку російським, а потім союзним урядом. Проте голод був не тільки наслідком, а й методом класової та національної політики більшовиків, які за його допомогою намагалися в 1921-1923 та 1932 рр. приборкати український повстанський селянський рух, спрямований проти диктатури більшовицького московського центру. Зупинившись на спільних причинах голодоморів у радянській Україні, *В. Сергійчук* визначив відмінність у методах їх організації в різні роки. Крім того, він розповів про зусилля українців у діаспорі, які намагалися організувати допомогу голодуючим в Україні, а також висвітлив позицію урядових кіл і громадськості Європи й Америки щодо визнання голоду та допомоги його жертвам.

Проф. історії Будапештського університету *М. Куп* побудував свій виступ на основі нових документів про голод 1932-1933 рр. в Україні, виявлених у архіві *Л. Кагановича*.

У повідомленні *Н. Бокій*, канд. іст. наук із Кіровограда, "Примусова колективізація як головна передумова 1932-1933 рр. (за матеріалами Кіровоградщини)", простежено шлях до голодоморів через хлібозаготівлі й примусове створення артілей. Спеціальну увагу приділено недостатньо вивченій проблемі хлібозаготівельної кризи 1928/1929 р. Доведено, що перші прояви голоду, спричинені грабівницькою політикою хлібозаготівель, з'явилися на Кіровоградщині вже в 1929 р. Показано, як подальше наростання примусової колективізації та реквізичійного характеру хлібозаготівель урешті-решт призвели до знищення економічного потенціалу сільськогосподарського виробника й до небаченого голодомору. Висвітлено й форми опору селян колективізації та розкуркуленню: нищення сільськогосподарської техніки, забій худоби, підпали колгоспних будівель й ін.

У виступі письменника / *Калиця* "В очікуванні катастрофи. Про голодомор у совітській Україні на сторінках західноукраїнської газети "Діло" в першому півріччі 1933 р." подано огляд матеріалів львівського часопису з зазначеної проблеми. На підставі аналізу стверджується, що, попри інформаційну блокаду радянського уряду, галичани дізналися про голодомор ще в 1932 р. завдяки повідомленням, що друкувалися в українській пресі, листам співвітчизників, що нелегально потрапляли до Польщі з УСРР, та передруку інформації з іноземних газет. Висвітлюється й реакція галицького суспільства на трагедію в радянській Україні: звернення до радянського уряду з протестом проти винищення у країн мів голодом та до світової громадськості з закликом організації допомоги голодуючим.

Канд. іст. наук *В. Стецькевич* у повідомленні "Методологічні аспекти вивчення історії голодомору" порушив деякі питання щодо теоретико-методологічних аспектів дослідження теми голодомору в Україні 1932-1933 рр. Зокрема, він наголосив на тому, що вітчизняна історіографія, відмовившись від партійно-класових підходів, зробила прорив у її висвітленні. Нині дослідження цієї теми відбувається на засадах антропоцентризму - принципу, який у центрі дослідження ставить людину й дає можливість неупереджено та об'єктивно сказати всю правду про голодомор і кваліфікувати його як геноцид українського народу.

/ *Гаврилів*, канд. іст. наук, доц. університету "Львівська політехніка", у повідомленні "Західноукраїнський національно-визвольний рух і його реакція на репресії й голодомор в УСРР" на основі невідомих архівних джерел розкрив діяльність політичних груп через призму подій на сходній Україні. Наголосивши на тому, що в 20-х рр. XX ст. у політичному проводі склалися дві позиції щодо діяльності в умовах перебування в складі Польської держави, він показав, що одні обстоювали продовження боротьби власними силами, інші бажали використати можливості визволення західноукраїнських земель із допомогою Східної України. Але масові репресії більшовиків і голодомор 1932-1933 рр. поховали сподівання на відродження української державності. У підсумку наголошено, що таким чином більшовизм розкрив свою суть, яка полягала в насаджуванні псевдосоціалістичних та московсько-імперіалістичних шовіністичних ідей, негативні наслідки яких відчуються й до сьогодні.

Д-р іст. наук, голова Українського культурного товариства в Угорщині, депутат парламенту Угорщини *Я. Хортяні* зробила повідомлення про становище дітей в Україні в 1932-1933 рр. Проаналізувавши спогади очевидців голоду, які зараз проживають в Угорщині, вона показала, що саме діти, як найбільш уразлива група сільського населення, найсильніше постраждали від голоду. Діти становили до половини померлих від виснаження, найчастіше ставали жертвами селянських самосудів, канібалізму й інших злочинів. Позбавляючи дітей і підлітків у віці до 14 років як непрацездатних частки при розподілі хліба в колгоспах на трудовні, влада в той же час жорстоко карала їх за зрізування колосків на полях за законом про охорону соціалістичної власності. Дитяча безпритульність, яка весною 1933 р. стала загрожувати життєдіяльності міст, була живим барометром тогочасної руїни генофонду нації.

Повідомлення *О. Мовчан*, канд. іст. наук, ст. наук, співроб. Інституту історії України НАН України, присвячувалося проблемі виживання сільського населення в умовах голодомору 1932-1933 рр. На основі викладеного матеріалу, О. Мовчан зробила висновок, що внаслідок обмежень щодо пересування й торгівлі хлібом, запроваджених наприкінці 1932 — на поч. 1933 р., влада позбавляла сільське населення тих мізерних можливостей виживання, які залишалися в попередні роки, і таким чином штовхала селян на шлях злочинів або прирікала на голодну смерть.

Канд. іст. наук, доц. Житомирського педагогічного інституту *М. Лутай* узагальнила у своєму виступі спомини очевидців голодомору на Житомирщині, записані під її керівництвом. Ці спомини засвідчують, що голодомору передувало масове розкуркулення селян та грабіжницькі хлібозаготівлі. На основі даних про смертність і народжуваність населення Житомирщини під час голодомору та

Пі світової війни, дослідниця довела, що в багатьох районах області скорочення населення внаслідок голоду в 2-3 рази перевищувало втрати від бойових дій. Свій виступ *М. Лутай* закінчила закликом до учасників конференції повідомити про національну трагедію українського народу широкому загалу світової громадськості, порушити перед урядом, Верховною Радою України питання про вжиття заходів, спрямованих на скасування ганебної резолюції ООН, прийнятої під тиском США й Росії, про те, що голод 1932-1933 рр. в Україні був не Геноцидом, а лише порушенням прав людини. Більше того, оскільки голодомор-геноцид завдав нищівного удару по Генофонду української нації, доповідачка підкреслила, що національно-свідомі українці мають домагатися, аби світова громадськість визнала голодомор 1932-1933 рр. не лише геноцидом українського народу, а й злочином проти людства. Наприкінці виступу вона висловила від імені учасників конференції, запрошених з України, подяку членам угорського парламенту, урядові й народу Угорщини, які прийняли 13 жовтня 2003 р. резолюцію, що засуджує голодомор в Україні й визнає його актом Геноциду.

В останній день конференції її учасники прийняли резолюцію, в якій, констатуючи факт невизнання більшістю парламентів і урядів світу голодомору 1932-1933 рр. в Україні геноцидом проти народу України, постановили: "Спираючись на висновок міжнародної комісії юристів 1988 р., а також новітні дослідження документів колись таємних архівів і ухвалу парламенту Угорщини, звернутися до уряду України з пропозицією повторно порушити питання перед міжнародними інституціями, насамперед перед ООН, щодо визнання голодомору 1932-1933 рр. актом геноциду українського народу".